

Бібікова Маргарита Олександрівна,
здобувач наукового ступеня доктора
філософії кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРОКУРОРОМ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Незважаючи на складні часи в Україні, які пов'язані із початком повномасштабної війни, Верховна Рада України продовжила свою роботу і постійно оновлює законодавство, в тому числі, і кримінальне процесуальне. Відсутність на окупованих територіях легітимних органів правопорядку, небезпека для життя і здоров'я осіб, які здійснювали кримінальне провадження або брали в ньому участь, знищення адміністративних будівель, де розташовувалися такі органи, втрата кримінальних процесуальних документів, низка інших негативних чинників сформували нетипові умови, в яких чинне на той час кримінальне процесуальне законодавство із спеціальним Розділом IX-1 «Особливий режим досудового розслідування в умовах воєнного, надзвичайного стану або у районі проведення антитерористичної операції», виявилось неефективним для досягнення завдань кримінального провадження, коли розпочалася повномасштабна війна.

Задля адаптації кримінального процесуального законодавства під умови воєнного стану, який було введено по всій території України, було прийнято Закони України № 2125-IX від 15.03.2022 р.; № 2201-IX від 14.04.2022 р. тощо. Саме цими Законами внесено зміни до Розділу IX-1, який наразі має назву «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану» Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Вказаний розділ унормовує порядок здійснення кримінального провадження в умовах дії особливого правового режиму – воєнного стану, регламентує повноваження слідчого, прокурора під час воєнного стану, а також запровадив низку цифрових інструментів, які дозволять здійснювати кримінальне провадження за умов обмежених ресурсів, відсутності доступу осіб до місць здійснення провадження. До таких цифрових інструментів здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану вчені пропонують віднести: виготовлення постанови слідчого, прокурора в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного підпису (ч. 6 ст. 110 КПК); забезпечення дізнавачем, слідчим, прокурором участі захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів

(відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника (ч. 12 ст. 615 КПК) тощо [1, с. 10-13].

Основна спрямованість прийнятих законодавчих актів, якими внесено зміни до Розділу IX-1 КПК України полягала в оптимізації повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах введення в Україні воєнного стану, чи заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України. Виклики, що постали перед правоохоронними і судовими органами під час повномасштабної війни засвідчили необхідність більш детального розширення повноважень слідчого, прокурора, слідчого судді, керівника органу прокуратури під час здійснення досудового розслідування в умовах воєнного стану з максимальною деталізацією механізму їх застосування [2].

Враховуючи обмежений обсяг дослідження, пропонуємо зупинитися на декількох повноваженнях прокурора, спрямованих на здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час дії особливого правового режиму – воєнного стану.

Так, прокурор має право звернутися до слідчого судді або суду, який розглядає кримінальне провадження, з клопотанням про скасування підозрюваному, обвинуваченому, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період (ч. 1 ст. 616 КПК України). Таке повноваження прокурор може реалізувати за декількох умов: зверненню прокурора до суду з клопотанням має передувати звернення до нього підозрюваного, обвинуваченого з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період; підозрюваний, обвинувачений, має право звернутися з клопотанням до прокурора, коли він тримається під вартою, крім ситуацій, коли особа підозрюється у вчиненні злочинів проти основ національної безпеки України, а також злочинів, передбачених статтями 115, 146-147, 152-156, 186, 187, 189, 255, 255-1, 257, 258-262, 305-321, 330, 335-337, 401-414, 426-433, 436, 437-442 Кримінального кодексу України; прокурор у своєму клопотанні до слідчого судді, суду повинен зазначити виклад обставин, які вказують на те, що відсутні ризики, передбачені частиною першою статті 177 КПК України [3, с. 92].

Оперативний моніторинг правосуддя в умовах війни дозволив встановити певну прогалину нормативного регулювання цього

процесуального порядку. Так, чинний КПК України не регламентує питання процесуальних наслідків у разі не здійснення відповідним територіальним центром комплектування та соціальної підтримки призову такого підозрюваного, обвинуваченого під час мобілізації, здійснення такого призову через певний строк тощо. Видається, що зазначені моменти повинні бути враховані в межах кримінального процесуального законодавства [3, с. 93].

В літературі також зазначається, що системний аналіз ст. 616 КПК України дозволяє зрозуміти, що законодавець оминув визначення окремих аспектів, зокрема щодо: а) змісту клопотання підозрюваного, обвинуваченого до прокурора; б) підстав, за наявності яких прокурор визначає за доцільне звернутися до слідчого судді, суду та інше [4].

Погоджуємось із наведеним, а також додамо, що в законодавчих нормах наразі не визначено яким чином прокурор має встановити намір особи, яка тримається під вартою, на проходження військової служби за призовом. Чим має підтверджуватися цей намір? Чи має прокурор пересвідчитися в тому, що особа є придатною до військової служби за станом здоров'я? Вважаємо, що в даному випадку маємо справу із певним пришвидшеним порядком прийняття законодавчих актів і, як наслідок, недосконалістю правового регулювання реалізації прокурором своїх повноважень в умовах воєнного стану.

Ще одним повноваженням прокурора, спрямованим на здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням в умовах воєнного стану, яке пропонуємо дослідити в рамках цієї роботи, є повноваження прокурора забезпечити участь захисника у проведенні окремої процесуальної дії, у тому числі у разі неможливості явки захисника - із застосуванням технічних засобів (відео-, аудіозв'язку) для забезпечення дистанційної участі захисника. Аналіз цієї норми дає підстави для наукової дискусії. Так, І. Гловюк звертає увагу, що ч. 12 ст. 615 КПК України щодо можливості дистанційної участі захисника у проведенні окремої процесуальної дії в редакції, що прийнята законодавцем, не забезпечує здійснення ефективного захисту [5, с. 59-60]. Також виникають і інші питання та зауваження: прокурор має забезпечити конфіденційне спілкування підозрюваного із захисником перед проведенням процесуальної у режимі відеоконференції. Яким чином забезпечити конфіденційність такого спілкування в дистанційному форматі? Наразі, це та інші питання залишаються без відповіді і можуть стати предметом подальших наукових пошуків.

Список використаних джерел

1. Демура М.І. Застосування діджитал інструментів в кримінальному провадженні в умовах воєнного стану воєнного стану.

Юридичні новели під час воєнного стану: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 13 червн. 2022 р.) / за заг. ред. Д.В. Лученка. Харків: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2022. 54 с., С.10-13.

2. Пояснювальна записка до проєкту Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення порядку здійснення кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1247146> (дата звернення 25.04.2023).

3. Міністерство юстиції України. Директорат правосуддя та кримінальної юстиції. «Оперативний моніторинг: правосуддя в умовах війни» / відпов. ред. к.ю.н. Олійник О.М. <https://minjust.gov.ua/m/monitoring-vprovadjennya-ta-analiz-efektivnosti-npa>. (дата звернення 25.04.2023).

4. Запобіжні заходи в умовах воєнного стану: що змінилось. URL: <https://zib.com.ua/ua/151472.html> (дата звернення 25.04.2023).

5. Гловюк І. Питання реалізації конституційного права на професійну правничу допомогу у кримінальному провадженні в умовах воєнного стану. Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах воєнного стану: матеріали наукового семінару (2-3 червня 2022 р.) / упор. М.В. Ковалів, М.Т. Гаврильців, Н.Я. Лепіш. Львів: ЛьвДУВС, 2022. 315 с., С. 59-60.

Богомолова Олена Сергіївна,

судовий експерт відділу економічних досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВИЗНАЧЕННЯ РОЗМІРУ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОМУ ФОНДУ

Розслідування злочинів проти довкілля, заподіяних порушенням законодавства про природно-заповідний фонд, внаслідок незаконної порубки або пошкоджень дерев, рослин, або внаслідок незаконного збору або знищення дикорослих рослин, плодів, горіхів, ягід, внаслідок незаконного добування чи знищення об'єктів, пошкодження або знищення їх жител та споруд, місць перебування і розмноження, а також тваринного світу, пошкодження карство-спелеологічних, геологічних та гідрологічних об'єктів або внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, невиконання умов знімання, збереження і нанесення родючого шару ґрунту, забруднення та засмічення їх